

SKAIČIAVIMO ŽETONAI RASTI VILNIUJE

EDUARDAS REMECAS

Kas yra skaičiavimo žetonas, Lietuvoje dar labai mažai kas žino. Ši tema beveik nebuvo tyrinėta. Iki šiol pasirodė vos du straipsniai, skirti skaičiavimo žetonams. Tai S. Patkausko straipsnis „Retas radinys Vilniaus senamiestyje“ (Patkauskas, 1982) ir E. Ivanausko – „Niurnbergo ir Prancūzijos skaičiavimo žetonai Lietuvoje“ (Ivanauskas, 1991). Apie Vilniuje rastus žetonus, be jau minėtos S. Patkausko publikacijos, daugiau rašyta nebuvo.

Kas tai yra žetonas?

Žetono pavadinimas kilo nuo prancūziško žodžio *jeter* – mesti, lotyniškai *jactus*. Šis žodis prigijo daugelyje šalių, tarp jų ir Lietuvoje. Vokietijoje žetonai buvo vadinami *Rechenpfennig* arba *Zahlpfennig* – skaičiavimo pfenigais, Austrijoje – *Reitpfennig*, Anglijoje – *counter* arba *tokens*, Belgijoje, Olandijoje – *legpenning* arba *rekenpenning*, Ispanijoje – *contador*.

Šiandien mes žetoną suvokiame kaip metalinį monetos pavidalo skridinėlį, atstojančią kokią nors pinigą, bet nuo XIII a. iki pat XIX a. vidurio žetonai daugiausia buvo skirti įvairiems skaičiavimams, todėl jie buvo ir yra vadinami skaičiavimo žetonais.

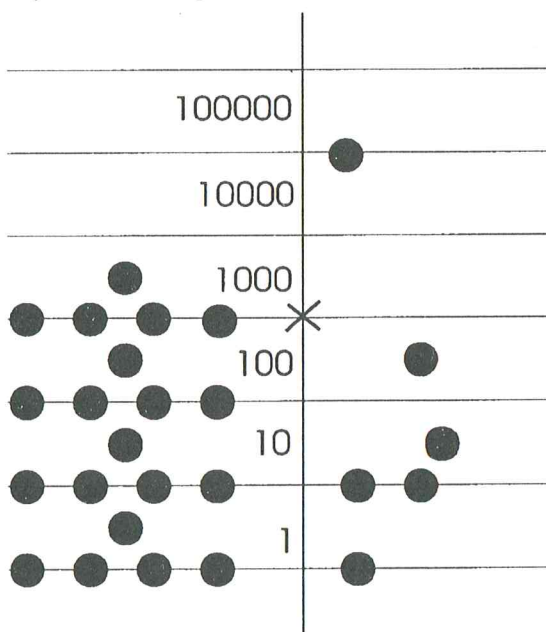
Norint atlikti kokius nors skaičiavimus, žetonus reikėjo dėlioti ant specialios skaičiavimo lentos, vadinamos abaku. Šis skaičiavimo metodas buvo žinomas jau nuo senovės Egipto laikų, tik skaičiavimai buvo atliekami su akmenukais arba medinėmis ar kaulinėmis figūrėlėmis. Skaičiavimo lentoje būdavo pažymėtos penkios arba septynios horizontalios linijos, padalytos viena arba keliomis vertikaliomis linijomis. Tai leido ant skaičiavimo lentos atlikti iš karto du skaičiavimus. Ant žemiausios – pirmosios linijos uždėti žetonai reiškė vienetą, ant antrosios – dešimtį, trečiosios – šimtą, ketvirtosios – tūkstančius, penktosios – dešimtį tūkstančių ir t. t. Vienoje linijoje galėjo būti ne daugiau kaip keturi žetonai. Norint pažymėti skaičių 5, žetonas buvo dedamas tarp linijų. Ketvirtoji nuo apačios horizontalioji linija, kuri žymėjo tūkstančius, susikirtimo taške su vertikaliąja buvo perbraukiama kryželiu, kad būtų lengviau atskirti šimtą nuo tūkstančių (1 pav.).

Abako lentoje galima buvo atlikti tiek sumavimo ir atimties veiksmus, tiek ir daugybos bei dalybos.

Atliekant skaičiavimus, paprastai reikėjo nuo 30 iki 50 skaičiavimo žetonų.

Pirmieji metaliniai žetonai atsirado XIII a. Kurioje šalyje jie pasirodė pirmą kartą, mokslininkai dar nesutaria. Žetonų gamybos ir naudojimosi jais pirmenybę sickia sau prisiskirti anglai, prancūzai ir italai. Šiandien galime tik pasakyti, kad skaičiavimo abako lentoje principas buvo perimtas arabų iš romėnų, o iš jų per Kryžiaus karus pateko į Angliją, Italiją ir Prancūziją (Hunka, 1996, p. 193). Vėliau žetonai pradėti gaminti Ispanijoje, Nyderlanduose, Vokietijoje bei Vidurio Europoje.

Nuo XVI a. vidurio didžiausiu žetonų gamybos centru tapo laisvasis Niurnbergo miestas, esantis Bavarijoje. Niurnbergo žetonai paplito po visą Europą. Savo gausa jie sugebėjo nukonkuruoti kitose šalyse gaminamus žetonus. Europoje jie vaidino pagrindinį vaidmenį net 300 metų, nuo XVI a. vidurio iki XIX a. vidurio. Daugiau Niurnbergo žetonų užsienio valstybėms buvo pradėta kaldinti iškilus Lauferių

1 p a v. Skaičiavimo lentos – abako piešinys su kairėje vaizduojamu skaičiumi 9 999, o dešinėje 100 571. Piešė Eduardas Remecas.

šeimai, tai yra nuo XVI a. vidurio. Iki tol žetonai buvo skirti vien Prancūzijai, vėliau gana gausiai kaldinti ir Anglijai. Be šių valstybių, Niurnbergo žetonai dar buvo išleisti Austrijai–Vengrijai, Ispanijai, Lenkijai, Prūsijai, Rusijai, Vokietijai. Bet tai jau buvo tik pavieniai bandymai. Į visas šias šalis, taip pat ir į Lietuvą, jų patekdavo gana daug. Vietiniai pirkliai naudojo bet kokiai šaliai skirtus žetonus, bet dažniausiai tuos, kurie buvo kaldinami masiškiausiai, tai yra prancūziško stiliaus.

Niurnbergo žetonus kaldino labai daug asmenų, bet per visą šį laikotarpį išsiskyrė keletas šeimų: Krauwinkelių (1562–1635), Lauferių (1554–1709), Lauerių (1783–1873) bei kitos.

Seniausiuose žetonuose, datuojamuose XV a. paskutiniu dešimtmečiu, averse matomas keturių laukų skydas, kur pirmame ir ketvirtame yra Prancūzijos herbas (3 lelijos), o antrame ir trečiame – delfinas (*Dauphine*). Šių žetonų reverse vaizduojama daug vieno iš Prancūzijos herbo simbolių – lelijų. Abiejose pusėse gotikinėmis raidėmis aplink skydus išrašytos legendos, dažniausiai neturinčios prasmės. Vienas toks žetonas buvo rastas ir Lietuvoje, Jonėnuose (Vilniaus r.). XVI a. pradžios žetonuose jau yra vaizduojamas arba Prancūzijos herbas, arba liūtas, arba laivas vienoje ir karališkas obuolys kitoje pusėje. XVI a. viduryje pasirodo žetonai su pirklio, skaičiuojančio ant abako lentos, atvaizdu. Kitoje šių žetonų pusėje užrašytos abėcėlės raidės nuo A iki Z. Kartais žetonai būdavo su data, po visomis raidėmis nurodytas žetono gamintojo inicialas arba dažniausiai – anoniminiai. Du tokie žetonai buvo rasti ir Vilniuje (Nr. 1 ir 2).

Kiek vėliau žetonų išvaizda pasikeitė. Vienoje pusėje buvo vaizduojamas karališkas obuolys su kryžiumi, o kitoje iš eilės išdėstytos trys karūnos ir trys lelijos. Toks apipavidalinimas yra būdingas nuo XVI a. vidurio iki XVII a. vidurio. Trys tokie žetonai buvo rasti ir Vilniuje. Du žetonai yra anoniminiai, datuojami XVI a. viduriu (Nr. 3 ir 4) ir vienas (Nr. 6) Hanso Krauvinkelio (1586–1635). Nuo XVII a. pradžios žetonuose, skirtuose Prancūzijai, imta vaizduoti valdovus. Vėliau atsirado žetonai su Anglijos, Rusijos, Austrijos–Vengrijos valdovų atvaizdais. Žetonai taip pat pradėti gaminti su mitologinėmis, biblijinėmis bei alegorinėmis scenomis.

Vilniuje įvairių vietų archeologinių tyrimų metu buvo rasta 20 skaičiavimo žetonų, tarp jų 17 Niurnbergo. Daugiausia jų aptikta Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorijoje. Čia buvo rasta net dešimt Niurnbergo žetonų, datuojamų XVI a. viduriu – XIX a. viduriu. Seniausias iš jų yra anoniminis XVI a. vidurio žetonas (Nr. 3). Jis buvo pirmasis, rastas Valdovų rūmų teritorijoje dar 1987 m. Žetonas buvo aptiktas vidinio

kienio rytinėje dalyje apie 2 m gilyje, tai yra apie 1,5 m žemiau aptikto XVII a. kiemo grindinio. Šimtu metų vėlesnis žetonas buvo rastas 1996 m. Valdovų rūmų pietinio korpuso šiaurinėje pusėje esančio mūro M3 pasienyje. Tai buvo Konrado Lauferio (1637–1668) prancūziško stiliaus žetonas (Nr. 8). Likusieji aštuoni Valdovų rūmuose rasti žetonai yra datuojami XVIII ir XIX a. Įdomu tai, kad net penki iš jų yra nežinomo tipo ir atmainos. M. Mitchiner sudarytame Anglijoje rastų žetonų kataloge (Mitchiner, 1988) mes nerasime abiejų Kristupo Zigmundo Anerto (1734–1754/68) (Nr. 10 ir 11), taip pat Magnuso Gotlibo Džordano (1761–1783) (Nr. 12) prancūziškų stilių žetonų bei Ernesto Liudviko Zigmundo Lauferio (1783–1829) Austrijos–Vengrijos imperijos stiliaus žetonų atmainų (Nr. 14 ir 15).

Be dešimties Valdovų rūmuose rastų skaičiavimo žetonų, likę septyni buvo surasti Vilniaus senamiestyje. Trys iš jų buvo rasti 1988 metais Dominikonų gatvės name Nr. 4. Čia rasti anoniminis XVI a. vidurio žetonas (Nr. 4), Kiliano Kocho 1587 m. žetonas (Nr. 5) ir Volfo Lauferio II (1612–1651) prancūziško stiliaus žetonas (Nr. 7). Anoniminiai XVI a. vidurio žetonai su už abako sėdinčio pirklio atvaizdu buvo rasti Žemaitijos gatvės name Nr. 6 (Nr. 1) ir Klaipėdos gatvės name Nr. 7 (Nr. 2). 1993 m. Literatų gatvės name Nr. 4 buvo rastas Hanso Krauvinkelio II (1586–1635) skaičiavimo žetonas (Nr. 6), o 1985 m. Vokiečių gatvėje – Johano Jakobo Lauferio (1806–1852) alegorinis skaičiavimo žetonas (Nr. 17).

Be Niurnbergo žetonų, Vilniuje buvo aptikti dar du – Vilniaus ir Kremnicos miestų kalyklų – žetonai.

Vilniuje žetonai buvo kaldinami daugiau kaip 50 metų – nuo 1550 iki 1606 m., bet jų buvo nukaldinta labai mažai. Šiandien yra žinomi 43 nukaldintų skaičiavimo žetonų tipai, priklausę 18 asmenų. Jie buvo kaldinami labai siauram asmenų ratui. Juos yra nusikaldinę Lenkijos–Lietuvos karalius Žygimantas Augustas, Lenkijos Karalystės rūmų išdininkas Jonas Liutomirskis, Lietuvos didysis išdininkas Jeronimas Volovičius, Lietuvos žemės išdininkai: Dimitrijus Chaleckis, Jonas Hlebovičius, Laurynas Voina, Skuminas Teodoras Tiškevičius, Andrejus Zaviša, Krokuvos kaštelionas ir Lenkijos Karalystės etmonas Jonas Tarnovskis, Krokuvos vaivada ir seniūnas Stanislavas Myškovskis, Žygimanto Augusto dvariškis Stanislavas Miloševskis, Vilniaus horodnyčius Jonas Hoziušas, karaliaus sekretoriai Petras Myškovskis ir Voiciechas Pšetockis, Vilniaus vietininkas Jonas Abramavičius, Vilniaus kalyklos valdytojas Gabrielis Tarlo, Vilniaus kalyklos prižiūrėtojas Kšyštofas Radvila ir Rygos burmistras Otto fon Mepenas (Demel, 1911). Visi Vilniaus kalykloje kaldinti žetonai yra labai reti.

Vienas iš tų retų skaičiavimo žetonų 1992 m. buvo rastas Rūdninkų gatvėje. Tai buvo Jono Liutomirskio 1554 m. žetonas (Nr. 18).

Kremnicos (Vengrija) kalykloje žetonai buvo kaldinami ilgą laiką beveik visai nekeičiant jų apipavidalinimo. Dažniausiai tai buvo anoniminiai žetonai, datuojami XVII a. viduriu – XVIII a. paskutiniu dešimtmečiu. Jie buvo gaminami iš įvairaus metalo: aukso, sidabro, vario. Vilniuje, Klaipėdos gatvėje, rastas varinis šios kalyklos žetonas (Nr. 19).

1908 m. Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje, Gedimino kalno šiaurinėje papėdėje, plote tarp vakarinio arsenalo korpuso ir šv. Onos-Barboros bažnyčios, XVIII a. antrosios pusės sluoksniuose buvo rastas bronzinis žetonas (Миловидов, 1909, с. 48).

Vilniuje rastus skaičiavimo žetonus labai įdomu palyginti su Lenkijos teritorijoje rastaisiais. Lenkijoje jie daugiausia randami vakarinėje bei šiaurinėje jos dalis – arčiau Vokietijos sienos ir Baltijos jūros. Išskirtini Gdansko (192 vienetai), Vroclavo (93 vienetai) miestai, kur gana daug surastų žetonų rodo, kad čia buvo Lenkijos prekybos centrai. Tuo tarpu buvusi Lenkijos sostinė Krokuvė ir dabartinė sostinė Varšuva rastų žetonų skaičiumi pasigirti negali. Krokuvoje jų rasta tik septyni, o Varšuvoje – vos trys (Dutkowski, 1996, p. 16). Krokuvoje vienas iš surastų yra XVI a. vidurio žetonas su pirklio, skaičiuojančio ant abako lentos, atvaizdu (Kalkowski, 1981, p. 212–213, nuotrauka Nr. 191 a, b). Vienas iš Varšuvoje rastų žetonų buvo rastas tyrinėjant Karalių rūmus, kiti du senamiestyje ir datuojami XVIII a. (Mikolajczyk, 1977, p. 184). Įdomu paminėti, kad J. Dutkowski, savo straipsniuose pateikdamas įvairias Lenkijos vietas, kur buvo rasti žetonai, bei pateikdamas ir jų skaičių, pamini vienintelę Lietuvos vietovę – Vilnių. Čia, anot jo, buvo rastas vienas skaičiavimo žetonas (Dutkowski, 1987, p. 20; 1996, p. 16). Tai XVI a. vidurio žetonas, rastas Žemaitijos gatvėje ir S. Patkausko paskelbtas spaudoje. Apie kitus Vilniaus mieste rastuosius žetonus rašyta nebuvo ir todėl mūsų kaimynams jie yra nežinomi.

Straipsnyje aprašomi 20 Vilniuje rastų skaičiavimo žetonų lig šiol plačiai visuomenei nebuvo žinomi. Niurnbergo žetonų, ypač prancūziško stiliaus, gausa patvirtina tą faktą, kad jų buvo nukaldinta daugiausia. Kartu galime daryti išvadą, kad Lietuvos pirkliams žetonų priklausomybė vienai ar kitai valstybei visai nerūpėjo. Rastų skaičiavimo žetonų gausa rodo, kad Vilnius buvo vienas didžiausių prekybos centrų ne tik Lietuvoje.

NIURNBERGO KALYKLŲ ŽETONAI

2 p a v. M 1:1

1. Anoniminis Niurnbergo žetonas (pav. 2)
(XVI a. vidurys)

Av. – prie abako lentos sėdintis pirklys
Rv. – keturkampiam skyde abėcėlės raidės: ABCDE / FGHK / LMNOP / QRSTV / WXYZ
Geras, Ø 27,5 mm, 4,83 g.

Rastas 1978 m. Vilniuje, Žemaitijos gatvės name Nr. 6, 1,2 m gylyje.

Saugomas: Lietuvos nacionalinis muziejus (toliau – LNM). GRD 40021, NŽ 1.

Lit.: Patkauskas, 1982, p. 46.

2. Anoniminis Niurnbergo žetonas
(XVI a. vidurys)

Av. – prie abako lentos sėdintis pirklys
Rv. – keturkampiam skyde abėcėlės raidės: ABCD / EFGHIK / LMNOPQ / RSTVW / XYZ.
Geras, Ø 27,5 mm.

Rastas 1989 m. rugpjūčio mėn. Vilniuje Klaipėdos gatvės name Nr. 7, buvusių rūmų laiptinėje, 2,8–3 m gylyje.

Šalt.: Daminaitis, 1990š, p. 17–18, 25, 33, nuotraukos Nr. 118, 119.

3 p a v. M 1:1. Nuotrauka Arūno Baltėno.

3. Anoniminis Niurnbergo žetonas (pav. 3)
(XVI a. vidurys)

Av. centre – iš eilės trys karūnos ir trys lelijos, aplinkui legenda, sudaryta iš atskirų gotikinių raidžių.

Rv. centre – karališkas obuolys su kryžiumi, aplinkui legenda, sudaryta iš atskirų gotikinių raidžių.

Apdilęs, Ø 22,3 mm, 1,247 g.

Rastas 1987 m. Valdovų rūmų vidinio kiemo rytinėje dalyje, 2 m gylyje apie 3 – 3,5 m į vakarus nuo rūmų sienos.

Saugomas: LNM. GRD 49711/3, NŽ 295.

4. Anoniminis Niurnbergo žetonas

(XVI a. vidurys)

Av. centre – iš eilės trys lelijos ir trys karūnos, aplinkui legenda, sudaryta iš atskirų gotikinių raidžių.

Rv. centre – karališkas obuolys su kryžiumi, aplinkui legenda, sudaryta iš atskirų gotikinių raidžių.

Apdilęs, aptrupėjęs, Ø 25,2 mm, 1,29 g.

Rastas 1988 m. Vilniuje, Dominikonų gatvės name Nr. 4.

Saugomas: LNM. GRD 58394, NŽ 345.

Šalt.: Grišinas, 1989š, p. 33.

4 p a v. Piešinys iš: Mikolajczyk, 1977. Nr. 3, p. 183,

5. Kilianas Kochas (*Chilianus Coquus*) (pav. 4) (1587–1632)

Av. centre, ovale, du liūtai, laikantys lauro šakeles, aplinkui legenda: CHILIANVS COQVVS NO(RIBE)RGENSIS ☉ 87

Rv. – saulė, upė, debesys, sparnai, o centre žodis FIRMABO.

Labai nudilęs, suplotas, su skylė, Ø 28 mm, 2,624 g.

Rastas 1988 m. Dominikonų gatvės name Nr. 4.

Saugomas: LNM. GRD 58396, NŽ 347.

Šalt.: Grišinas, 1989š, p. 33.

Lit.: Mikolajczyk, 1977, p. 182–183, pav. Nr. 3; Mitchiner, 1988, p. 425. Nr. 1456 (Ø 28 mm, 4,01 g, Cu 79,8 %, Zn 19 %, Sn)

5 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio.

6. Hansas Krauvinkelis II (*Hans Krauwinckel II*) (pav. 5)

(1586–1635)

Av. centre – karališkas obuolys su kryžiumi, aplinkui legenda: HANNIS KAVWINCKEL IN NVRNB.

Rv. centre – iš eilės trys karūnos ir trys lelijos, aplinkui legenda: DAS WORT GOTES BLEIBT EWICK ☉

Geras, Ø 25,5 mm, 1,587 g.

Rastas 1993 m. Vilniuje, Literatų gatvės name Nr. 4, 1,2 m gylyje, tarp XIX–XX a. datuotinių šiukšlių.

Saugomas: LNM. GRD 58941, NŽ 352.

Šalt.: Katalynas, 1993š, p. 3, 4.

Lit.: Mitchiner, 1988, p. 435. Nr. 1494 (Cu 77, 6 %, Zn 20,5 %, Sn 0,6 %)

6 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio.

7. Volfas Lauferis II (*Wolf Lauffer II*) (pav. 6) (1612–1651)

Prancūziško stiliaus žetonas

Av. – valdovo atvaizdas, po juo ☉, aplinkui legenda: LVD · XIII · D : G · FR · ET · NAV · REX ·

Rv. centre – Prancūzijos herbas, virš jo karūna, aplinkui legenda: · WOLF · LAVFER · RECH PF M · IN · N · B ·

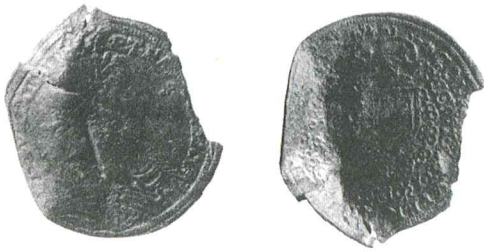
Apdilęs, Ø 28,3 mm, 2,498 g.

Rastas 1988 m. rugpjūčio 5 d. Vilniuje, Dominikonų gatvės name Nr. 4.

Saugomas: LNM. GRD 58395, NŽ 346.

Šalt.: Grišinas, 1989š, p. 33.

Lit.: Mitchiner, 1988, p. 489. Nr. 1733 (Cu 98,9 %, Pb 0,49 %, Ag 0,11 %, Sb ir Fe 0,19 %)

7 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio.

8. *Konradas Lauferis (Conrad Lauffer)* (pav. 7).
(1637–1668)

Prancūziško stiliaus žetonas

Av. – valdovo atvaizdas, aplinkui – legenda
LVDOVIC · XIII DG FR · ET · NAVAR REX ir.

Rv. centre – du herbiniai skydai, virš jų – karūna,
aplinkui legenda: CONRADT LAVFER RECHE PFEN
NM.

Sulankstytas, penktadalis žetono nulaužta, Ø 27 mm,
2,633 g.

Rastas 1996 m. Valdovų rūmuose, mūro M 3
pasienyje.

Saugomas: LNM. GRD 68689.

Lit.: Mitchiner, 1988, p. 496.

9 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio.

10. *Kristupas Zigmundas Anertas (Christoph
Sigmund Anert)* (pav. 9).

(1734–1754/68)

Prancūziško stiliaus žetonas

Av. – valdovo atvaizdas, aplinkui legenda: LVD ·
XV · D · G · FR · E · N · REX .

Rv. centre – sukryžiuotos dvi gotikinės „L“ raidės,
virš jų karūna, o tarp jų – trys lelijos, aplinkui legenda:
CHR · SIG · ANNER · RECH · P.

Apdilęs, paveiktas korozijos, Ø 18,8 mm, 0,77 g.

Rastas 1988 m. rugpjūčio mėn. Valdovų rūmų
pictinio korpuso „C“ rūsyje.

Saugomas: LNM. GRD 49712/69, NŽ 296.

Lit.: VŽPR, 1989, p. 38.

8 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio

9. *Johanas Friedrichas Weidingeris (Johann
Friedrich Weidinger)* (pav. 8).

(1710–1765)

Angliško stiliaus žetonas

Av. – valdovo atvaizdas, aplinkui legenda: (GEORG)
· D · G · M · BR · ET · REX.

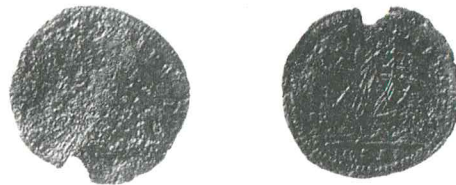
Rv. centre obelis, virš jos saulė, apačioje po
brūkšniu – inicialai I . F . W., aplinkui legenda: DAT
FRVC – V(S DAX) RE – PF.

Apdilęs, trečdalis nupjauta, Ø 18,8 mm, 0,687 g.

Rastas 1991 m. Valdovų rūmų pietinio korpuso
išorinio kicmo viršutiniuose sluoksniuose.

Saugomas: LNM. GRD 63527, NŽ 375.

Lit.: Mitchiner, 1988, p. 521. Nr. 1853 (Ø 18 mm,
0,96 g, Cu 71,4 %, Zn 27,9 %, Sn).

10 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio.

11. *Kristupas Zigmundas Anertas (Christoph
Sigmund Anert)* (pav. 10)

(1734–1754/68)

Prancūziško stiliaus žetonas

Av. – valdovo atvaizdas, aplinkui legenda: (LVD)
XV D G FR.

Rv. centre – burlaivis, apačioje po brūkšniu –
inicialai C S A, aplinkui legenda: GLVCK ALLES
HEIL . RE – PF.

Paveiktas korozijos, aplūžęs, Ø 20 mm, 0,848 g.

Rastas Valdovų rūmuose.

Saugomas: LNM. GRD 63529. NŽ 377.

11 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio.

12. *Magnusas Gottlibas Džordanas (Magnus Gottlieb Jordan)* (pav. 11)
(1761–1783)

Prancūziško stiliaus žetonas.

Av. – valdovo atvaizdas, aplinkui legenda: LVD · XV D · G · FR · ET N · R ·

Rv. centre – trys gėlės, virš jų saulė, o po jomis po brūkšniu – inicialai. M · G · I, aplinkui legenda: RECHEN PFENNING.

Geras, Ø 17,1 mm, 0,916 g.

Rastas 1988 m. vasario 22–23 d. Valdovų rūmų patalpoje Nr. 8, „tualetė“.

Saugomas: LNM. GRD 49710/17, NŽ 294.

12 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio.

13. *Völgangas Magnusas Anertas (Wolfgang Magnus Anert)* (pav. 12)
(1778–1816)

Av. centre – saulė, mėnulis ir septynios žvaigždės, aplinkui legenda: WOLFG : MAGNVS · ANERT : REG : IF :

Rv. centre – burlaivis, apačioje po brūkšniu – inicialai W · M · A ·

Geras, Ø 19 mm, 0,676 g.

Rastas 1994 m. liepos 28 d. Valdovų rūmų vakariniame korpusė, durų tarp „K“ ir „L“ rūsių angos asloje.

Saugomas: LNM. GRD 63883.

Lit.: Mielewczyk, Dutkowski, 1995, p. 11. Nr. 8; Mitchiner, 1988, p. 534. Nr. 1910a. (Ø 19 mm, 1,07 g)

13 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio.

14. *Ernestas Liudvikas Zigmundas Laueris (Ernst Ludwig Sigmund Lauer)* (pav. 13)
(1783–1829)

Austrijos–Vengrijos imperijos stiliaus žetonas

Av. – valdovo atvaizdas, aplinkui – legenda: JOSEPHUS II D · G · IMP ·

Rv. – obelis, aplinkui – legenda: ERNST · LUD : SIG · LAUER.

Geras, Ø 19,8 mm, 0,823 g.

Rastas 1992 m. Valdovų rūmuose.

Saugomas: LNM. GRD 57833, NŽ 342.

15. *Ernestas Liudvikas Zigmundas Laueris (Ernst Ludwig Sigmund Lauer)*
(1783–1829)

Austrijos–Vengrijos imperijos stiliaus žetonas

Av. – valdovo atvaizdas, aplinkui – legenda: (J)OSEPH II ?

Rv. – obelis, aplinkui – legenda: RECH – (PFEN) (I L S L ?)

Sulūžęs.

Rastas 1992 m. gegužės mėn. Valdovų rūmų rūsyje „A“, virš grindinio.

Saugomas: LNM. GRD 63528, NŽ 376.

14 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio.

16. *Ernestas Liudvikas Zigmundas Laueris (Ernst Ludwig Sigmund Lauer)* (pav. 14)
(1783–1829)

Alegorinis žetonas

Av. – Minervos – romėnų deivės, amatų, menų ir miestų globėjos, atvaizdas, aplinkui – legenda: MINERVA.

Rv. – Diana – romėnų Mėnulio, derlingumo ir gindvyių deivė su šunimi, aplinkui – legenda: RECH : PFENN . E L S L .

Nudilęs, sulankstytas, Ø 22 mm, 0,695 g.

Rastas 1992 m. Valdovų rūmų išorinio kiemo viršutiniuose sluoksniuose, kvadrato 57 E – F.

Saugomas: LNM. GRD 57834, NŽ 343.

Lit.: Mitchiner, 1988, p. 548. Nr. 1957 (Ø 22 mm, 0,86 g).

15 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio.

17. *Johanas Jakobas Laueris (Johann Jacob Lauer)* (pav. 15)

(1806–1852)

Alegorinis žetonas

Av. – Veneros – romėnų sodų deivės atvaizdas, aplinkui – legenda: VE – NUS.

Rv. centre – du rankomis susikibę angelai, aplinkui – legenda: ❁ JOH : LAUER RECHE PFENING.

Apdilęs: Ø 20,3 mm, 0,546 g.

Rastas 1985 m. liepos 4 d. Vilniuje, Vokiečių gatvėje.

Saugomas: LNM. GRD 48992, NŽ 241.

Lit.: Dutkowski, 1996, p. 15. Nr. 86–88; Mitchiner, 1988, p. 556. Nr. 1997.

VILNIAUS KALYKLOS ŽETONAS

16 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio.

18. *Jonas Liutomirskis (Jan Lutomirski)* (pav. 16) (1546–1556)

Av. – renesansinis „Jastrzębiec“ (vanagas) herbinis skydas: kryžius pasagoje. Virš jo – šalmas, ant kurio tupi vanagas. Aplinkui – lapų vainikas.

Rv. – legenda: 15 SVMM 54 / DOMI ^ IOAN / LVTOMIRSKI / SACRA ^ M ^ RE / POLONIE / TESAV

Apdilęs, Ø 26,9 mm, 4,63 g.

Rastas 1992 m. lapkritį Vilniuje, Rūdninkų gatvėje Nr. 15, vartų bokšto nišoje.

Saugomas: LNM. GRD 59884/7.

Šalt.: Patkauskas, 1995š, p. 10, 22, 27.

Lit.: Bernacki, 1993, p. 7; Czapski, 1880, p. 84. Nr. 6113; Demel, 1911, p. 18. Nr. 24.

KREMNICOS KALYKLOS ŽETONAS

17 p a v. M 1:1. Nuotrauka Vyginto Skaraičio.

19. Anoniminis žetonas (pav. 17) (1650–1800)

Av. šv. Jurgio atvaizdas, aplinkui legenda: S · GEORGIVS · EQV(R?)VM · PATRONVS, turėtų būti EQVITVM.

Rv. Jėzus Kristus su apaštalais burlaivyje, aplinkui legenda: SECVRITAS IN TEMPESTATE.

Apdilęs, atrupėjęs, Ø 27,3 mm, 3,092 g.

Rastas apie 1973 m. Vilniuje Klaipėdos gatvėje.

Saugomas: LNM. GRD 47485, NŽ 69.

Lit.: Mitchiner, 1988, p. 642–644.

20. Bronzinis žetonas (XVI–XVIII a. II pusė)

Nudilęs.

Rastas 1908 m. Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje, Gedimino kalno šiaurinėje papėdėje, plote tarp vakarinio arsenalo korpuso ir šv. Onos-Barboros bažnyčios, XVIII a. antrosios pusės sluoksniuose.

Lit.: Миловидов, 1909, с. 48.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Bernacki Z., 1993 – Podskarbiówki liczmany szlachty polskiej // Przegląd numizmatyczny. Gdańsk, 1993. Nr. 2, p. 6–8.
- Czapski E. H., 1880 – Catalogue de la collection des medailles et monnaies polonaises. St. Petersburg, Crakovie, 1880. Vol. 3.
- Daminaitis V., 1990š – Sklypo vaikų lopšeliui–darželiui Klaipėdos g. Nr. 7 archeologinių tyrimų ataskaita. T. 1. Tekstas. T. 2. Nuotraukos // LIIR F. 1. Nr. 1653 a, b.
- Demel B., 1911 – Liczmany mennicze zwane podskarbiówkami. Warszawa, 1911.
- Dutkowski J., 1987 – O liczmanach norymberskich i innych // Biuletyn numizmatyczny. Warszawa, 1987. Nr. 1–3.
- Dutkowski J., 1996 – Nowe znaleziska liczmanów // Przegląd numizmatyczny. Gdańsk, 1996. Nr. 1(12), p. 11–16.
- Grišinas V., 1989š – 1988. Vilnius, Garelio g. 4 pastato išplėtimas. Archeologinių tyrimų ataskaita. I tomas // LIIR. F. 1. Nr. 1582a.
- Hunka J., 1996 – Počítacie žetóny objavené počas archeologických výskumov na Slovensku // Študijné zvesti archeologického ústavu sav, 32. Bratislava, 1996, p. 191–210.
- Ivanauskas E., 1991 – Niurnbergo ir Prancūzijos skaičiavimo žetonai Lietuvoje // Muziejai ir paminklai. Vilnius, 1991. T. 9, p. 44–49.
- Kalkowski T., 1981 – Tysiąc lat monety polskiej. Kraków, 1981.
- Katalynas K., 1993š – Žvalgomicji archeologiniai tyrimai ir archeologinė priežiūra Vilniuje, Literatū g. 4. // LIIR. F. 1 Nr. 2112.
- Mielewczyk M., Dutkowski J., 1995 – Zespół liczmanów i żetonów znalezionych w Gdańsku i Elblągu // Przegląd numizmatyczny. Gdańsk, 1995. Nr. 4(11), p. 11–14.
- Mikolajczyk A., 1977 – Norymberskie i francuskie liczmany w Polsce // Biuletyn numizmatyczny. Warszawa, 1977. Nr. 10, p. 181–185.
- Mitchiner M., 1988 – Jetons, Medalets & Tokens the medieval Period and Nuremberg. Volume one. London, 1988.
- Patkauskas S., 1982 – Retas radinys Vilniaus senamiestyje // Muziejai ir paminklai. Vilnius, 1982. T. 4, p. 46–48.
- Patkauskas S., 1995š – Vilniaus senamiesčio gynybinės sienos Rūdninkų vartų 1992 m. archeologinių tyrimų ataskaita // LIIR. F. 1. Nr. 2407.
- VŽPR, 1989 – Vilniaus Žemutinės pilies rūmai (1988 m. tyrimai). Vilnius, 1989.
- Миловидов А., 1909 – Случайные раскопки у подошвы замковой горы в г. Вильне // Отчет Виленской публичной библиотеки и музея за 1908 г. Вильна, 1909, с. 43–52.

SANTRUMPOS

LIIR – Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas

IN VILNIUS GEFUNDENE ZÄHLJETONS

Eduardas Remecas

Zusammenfassung

Zur Zeit der archäologischen Forschungen in der Stadt Vilnius waren 20 Zähljetons gefunden: je 1 von Vilnius Münze und Kremnica (Ungarn) Münze und 17 von Nürnberg. 10 Jetons, und eben alle nürnbergischen, waren im Territorium des Herrscherpalastes der Vilniusser Unteren Burg, die übrigen in verschiedenen Strassen der Altstadt Vilnius gefunden. Die Zähljetons datieren aus der Mitte des XVI bis der Mitte des XIX. Jahrhunderts. Unter den 17 Jetons 4 sind anonym und datieren aus der Mitte des

XVI. Jahrhunderts. Unter den Vilniusser Zähljetons 3 waren bis jetzt unbekannt: das sind 2 Jetons von Kristup Sigmund Anert (1734–1754/68) und 1 Jeton von Magnus Gotlieb Jordan (1761–1783), alle des französischen Typs. Noch 2 von den gefundenen Zähljetons sind von Ernest Ludwig Sigmund Lauer (1783–1829) – Jetonsveränderungen im Stil des österreichisch – hungarischen Kaiserreiches. Unter allen Vilniusser Zähljetons der rarste ist in Vilniusser Münze geprägter Jeton von Jan Lutomirski im Jahre 1554.

LISTE DER ILLUSTRATIONEN

Bild 1. Die Zeichnung von Zähltafel-Abakas mit den Ziffern: 9999 links, 100571 rechts.

Bild 2. Anonymer nürnbergischer Jeton (Mitte des XVI. Jahrhunderts).

Bild 3. Anonymer nürnbergischer Jeton (Mitte des XVI. Jahrhunderts).

Bild 4. Der Jeton von Kilian Koch (1587-1632).

Bild 5. Der Jeton Hans Krauwinkel II (1586-1635).

Bild 6. Der Jeton von Wolf Laufer II (1612-1651).

Bild 7. Der Jeton von Konrad Laufer (1637-1668).

Bild 8. Der Jeton von Johann Friedrich Weidinger (1710-1765).

Bild 9. Der Jeton von Kristup Sigmund Anert (1734-1754/68).

Bild 10. Der Jeton von Kristup Sigmund Anert (1734-1754/68).

Bild 11. Der Jeton von Magnus Gottlieb Jordan (1761-1783).

Bild 12. Der Jeton von Wolfgang Magnus Anert (1778-1816).

Bild 13. Der Jeton von Ernest Lüdwig Sigmund Lauer (1783-1829).

Bild 14. Der allegorische Jeton von Ernest Lüdwig Sigmund Lauer (1783-1829).

Bild 15. Der Jeton von Johann Jacob Lauer (1806-1825).

Bild 16. Der im Jahre 1554 geprägter Jeton von Jonas Liutomirskis (1546-1556).

Bild 17. Anonymer Jeton aus Kremnica.

Vertė Nijolė Jankauskienė

СЧЕТНЫЕ ЖЕТОНЫ, НАЙДЕННЫЕ В ВИЛЬНЮСЕ Эдуардас Ремецас

Резюме

В разное время, проводя археологические исследования в городе Вильнюсе, найдено 20 счетных жетонов: по одному Вильнюсского и Кремницкого (Венгрия) монетных дворов, и 17 Нюрнбергских жетонов. 10 счетных жетонов – все нюрнбергские – были найдены на территории Вильнюсского Княжеского дворца в Нижнем замке, а остальные – в разных

местах старого города. Счетные жетоны датируются с середины XVI в. до середины XIX в. Среди 17 жетонов – 4 анонимные. Они датируются серединой XVI в. Самый редкий из всех найденных в Вильнюсе счетных жетонов – жетон Яна Лютомирского, отчеканенный на Вильнюсском монетном дворе.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Рис. 1. Рисунок счетной дощечки – абака с числом 9999 слева и 100571 – справа.

Рис. 2. Анонимный жетон из Нюрнберга (середина XVI в.).

Рис. 3. Анонимный жетон из Нюрнберга (середина XVI в.).

Рис. 4. Жетон Килиана Коха (1587-1632).

Рис. 5. Жетон Ганса Краувинкеля II (1586-1635).

Рис. 6. Жетон Вольфа Лауфера II (1612-1651).

Рис. 7. Жетон Конрада Лауфера (1637-1668).

Рис. 8. Жетон Иоганна Фридриха Вайдингера (1710-1765).

Рис. 9. Жетон Криступа Зигмунта Анерта (1734-1754/68).

Рис. 10. Жетон Криступа Зигмунта Анерта (1734-1754/68).

Рис. 11. Жетон Магнуса Готлиба Джордана (1761-1783).

Рис. 12. Жетон Вольфгана Магнуса Анерта (1778-1816).

Рис. 13. Жетон Эрнеста Людвика Зигмунта Лауэра (1783-1829).

Рис. 14. Аллегорический жетон Людвика Зигмунта Лауэра (1783-1829).

Рис. 15. Жетон Иоганна Якоба Лауэра (1806-1852).

Рис. 16. Жетон 1554 г. Йонаса Лютомирскиса (1546-1555).

Рис. 17. Анонимный жетон из Кремницы (1650-1800).

Eduardas Remecas
Lietuvos nacionalinis muziejus,
Numizmatikos skyrius,
Arsenalo g. 1, LT-2001 Vilnius.
Tel. 62 77 38.